

Приказ књиге: "Чудовишност Христа" Славоја Жижека, Откровење, Београд, 2008.

Славој Жижек, дакле, није постмодерни филозоф. Кад он обрађује неку тему, онда сви филозофски претходници нису узети само као негативан пример заробљеника класних предрасуда, метафизике субјекта, хуманизма или шта већ све није било на листи тих означитеља који су служили само томе да се конкуренција претходника превазиђе. Жижек се пре труди да открије које је то значење скривено у духовним догађајима или изборима који превазилазе уобичајене хоризонте. Тема књиге „Чудовишност Христа“, коју је недавно издало „Откровење“ из Београда, су сви изненађујући и нови потези које је у историји духа оставило хришћанство. Тумачећи ово питање, Жижек се труди да следи Хегела и да у самом хришћанству и у развоју у оквиру хришћанства види трагове напретка, али напретка који за собом не носи обавезно општи напредак, већ напретка који се најбоље читава само на својим врховима. Теза је иста као и она која је изражена у предавањима која су пратила ову књигу, а која су имала наслов „Зашто само атеисти могу да верују?“.

Па, зашто само атеисти могу да верују? Зар није јасно да атеисти не верују, они и јесу атеисти по томе што негирају једну тврдњу - „Бог постоји“ - која се опет јавља и у дефиницији верника који управо то потврђује. Оно што Жижек овим хоће да каже јесте да је атеизам, у својој духовној основи, заправо слеђење логике самог хришћанства, али у једном специфичном смислу. Тајна је у томе да атеиста овде није напросто неко ко негира да Бог постоји, јер ни верник није неко ко то напросто потврђује. Овде се за бити верником тражи нешто више, неки духовни став или начин мишљења који заиста може да се назове несвакидашњим, екстатичним, постигнућем. „Веровати“ је и код Жижека задатак који укључује блискост за нечим не-природним, нечим што почива на пробоју у увиде који оправдавају мишљења да је веровати и тешко, и ретко. Али, да одмах прекинемо са неизвесношћу око тога зашто је хришћанство изабрано као тема: Жижек цени хришћанство зато што у њему има филозофије. У томе би могли да видимо још

једну пристрасност филозофа, ако би филозофија служила само њима на корист.

(Хришћански) атеизам може да буде путоказ и знак праве вере (праве филозофије), због тога што је, по Жижеку, већ само хришћанство у оквиру религија представљало неку врсту атеизма. Атеизам се понаша као да Бога нема, односно, као да је свет остављен од стране Бога. Ова реченица подсећа на једну другу чувену реченицу коју изговара Христ непосредно пре смрти на крсту: „Боже мој, зашто си ме оставио?“. На први поглед, јасно је зашто Христ изговара ову реченицу. Она говори о томе да је пред смрћу Христ само човек, односно, да више нема оне сигурности коју би могао да црпи из тога што је Бог или Божији син, за кога смрт не би била нешто страшно. Супротно, ако се Христ осећа сам у тренутку смрти, онда он осећа оно што заиста осећају људи, којима није гарантован живот после смрти. Али Жижек сматра да ова реченица говори и више. Бог отац је оставио Христа зато што му више није потребан. Он га отприлике оставља онако како отац оставља сина да буде свој човек: сада си одрастао, сада можеш без мене. То не значи да отац више не постоји, али губи функције које је раније имао, није привидни апсолутни заштитник, онај који обезбеђује правду, знање и смисао. Све то остаје на човеку, или на заједници људи која дели исти (свети) дух. Тако се показује да Христ на неки начин ослобађа страха од смрти, али не тако што обезбеђује неки смисао који би стајао иза смрти и пратио је, него тако што примером показује да се може проћи кроз голготу смрти, чак свесно, вољно. У то смислу Жижек чак сугерише идеју да је Христ васкрснуо, уписао се у вечност као идеја, истовремено са својом голготом и смрћу на крсту, односно да је касније појављивање васкрслог Христа само наративни сурогат за нешто што се већ догодило и било уписано у самој голготи.

У овом развоју искоришћена је околност да Бог Старог завета има особине старије генерације богова који још увек осећају ривалство са човеком. Као што Зевс окува Прометеја што је људима дао ватру, тако и старозаветни Бог истерује Адама и Еву из раја, јер су окусили са забрањеног дрвета, али не само зато, него и да не би окусили са дрвета вечног живота и тако заиста постали као Бог. У књизи о Јову један човек не пристаје на смисао или праведност невоља које су га снашле, дакле, он се покорави и верује у Бога, али не као у хировитог господара чија се свачија мора поштовати. На крају, Бог у ствари признаје грешку и даје Јову за право, иако га кори што се бунио. Ово је само илустрација да је и јеврејској религији и хришћанству блиска тематика осамостаљивања, побуне. На пример, сасвим другачији је бог како га је замишљала грчка филозофија, рецимо Аристотел. Пошто је Бог за Аристотела покретач света и оно најбоље у њему, бунити се против Бога је као бунити се против властитог добра, а човек захваљујући Богу, кога додуше треба схватити и открити, има смисао и сврху живота уписану у смисао света. У неку руку, хришћанство је са својим амбивалентним односом према Богу, који више прати личне односе, омогућило да се модерни субјект постави на нову основу и да жели и Бога и слободу.

Код Жижека ни атеизам није оно што би очекивали. Жижек каже, кроз једну од својих (несланих) шала да му је драго што још није укинута смртна казна у Америци, због Сема Хериса, који заједно са Данијелом Денетом и Кристофером Хиченсом представља тројку најпознатијих радикалних атеиста на Западу. Дакле, атеиста код Жижека није онај који одбацује сваку метафизику, па и филозофију, религију наравно, а у име научног света, вулгарног или доследног материјализма итд, него онај ко „заиста верује“, односно онај који потврђује ређе истине и начине мишљења. То би нас сада одвело на другу страну приче и у мали спор са Жижеком, али овде би најбољи крај претходне реченице био „онај који верује у дух и идеални свет, идеализам“, али ипак, декларативни материјалиста Жижек се вероватно с тим не би, барем на прву лопту, сложио.

Међутим, Жижеков идеализам види се у томе што је за водича у свом тумачењу Христа узео Хегела, ноторног идеалисту, оптуженог за стотине грехова од којих је најпознатији онај да је више волео теорију него чињенице. Хегелова филозофија има суштинске везе са хришћанством. Он је сматрао да је чињеница да у хришћанству Бог постаје човек, да, дакле, Бог хода по земљи, пати и умире, догађај у историји развоја духа који има велику важност. А то се препознаје у једном веома специфичном обрту. Наиме, на пример у индијским религијама, циљ верника је поништавање земаљске егзистенције. Како каже Буда: све је патња, и треба изаћи из патње овога света. Ту се, дакле, идеал види у напуштању партикуларне природе и спајању са неким универзалним принципом. Земаљско, сингуларно, је неважно, оно је само непотребан моменат без значаја. Слично каже и Сократ или Платон, душа ће се без тела ослободити и биће јој боље него са телом. Да искористимо и једно даље и још универзалније поређење, морал од нас такође захтева да своје партикуларне интересе подредимо општим интересима. У неку руку, то смо моралнији што више можемо да потиснемо себе и подредимо се општем. Али, као што знамо, код Хегела истина није у супротностима, негацијама, иако ово опште негира појединачно и то је неизбежно. Међутим, универзална истина није у тој негацији, него наравно у негацији негације, што значи да, иако је смисао морала у подређивању посебног општем, то није универзално правило и не треба принципијелно потискивати себе као посебну егзистенцију. Сасвим супротно, добар увид се постиже тек онда када схватимо да је управо наша посебност, партикуларност, осим што је извор погрешног, и извор истинитог – управо зато што имамо неку посебност, моменат смо универзалног. Универзално не тражи од нас да поништавамо себе, јер је наша егзистенција једини (наш) улаз у универзално. Хегел есплиците упоређује ово апстрактно правило са Христом – то што је Бог истовремено и човек – показује да бити човеком са свиме што то укључује, није нешто што треба одбацивати, него нешто што треба искористити.

Будући да се ради о Хегелу чији стил писања је изразито тежак, може све ово да нам се чини тачно, али неупотребљиво. Шта је то у стварном животу? Недавно је одржан један разговор о тематици рата у редакцији Политике. Разговарали су, између осталих, Борис Дежуловић и Владимир Арсенијевић. Ево једног дела тог разговора како га преноси Политика [1](#), а који, мислим, показује како ове ствари могу да одређују живот, иако су

апстрактне:

„ПОЛИТИКА: Шнајдер је давно изрекао једну ствар које се он држи, а и други: да писац најпре треба да говори о злу „својих“, да би могао онда да говори и о другом. Отприлике, прво чојство, па јунаштво.

В. АРСЕНИЈЕВИЋ: То је опет поистовећивање са етницитетом. Да ли је он неопходан? Ја сада не знам да ли постајем двоструко више Србин или ти, Борисе, двоструко више Хрват, рецимо у активности која је усмерена на то да напишеш „Пјесме из Лоре“, јер ти се на неки начин бавиш чишћењем хрватског осећаја одговорности. Не знам да ли то радиш као део етничке групе, како да кажем.

Б. ДЕЖУЛОВИЋ: Да ствари оголимо, да се не лажемо, ја то радим, да, као припадник етничке групе. Ја сам при томе етнички Хрват, и отац и матер су ми Хрвати. Од тога побећи не могу. Ја се против тога могу само овако борити. Ако сам Хрват, ако ми сви кажете да сам Хрват онда одбијам вама право да у моје име чините то што сте чинили. Дакле, мој порив је из етницитета. Било би супер да га немамо, у неком утопијском друштву то неће бити важно. Али, било је важно, пошто је 1992. било важно да сам ја Хрват. Али у моје име су малтретирани ти људи и овај мали из Крагујевца, чијим убицама сада почиње суђење, тамо је малтретиран у моје име. И сада се ради о том пориву који је негде дубоко кршћански иако сам ја Хрват атеист. Како је рекао Исус, извадиш трун из свога ока, па онда тражи другоме брвно. Поричем неке право да ради нешто у моје име. Наравно, ја не могу отићи у Лору као Бата Живојиновић и ослободити те затворенике, али могу крикнути против тога и на било који начин и одрећи њима право да то раде.”

Ако се прати доста вероватна логика овог дела разговора, она овако отприлике изгледа. За Владимира Арсенијевића етницитет, дакле посебност, нешто је чега се треба ослободити да би се постигло универзално становиште. То се потпуно уклапа у тај говор који је овде популаран у делу јавности: национализам је највеће зло, хајде да се у то име одрекнемо националности, чак сваког патриотизма, те позиције нас само спречавају да будемо заиста људи или да остваримо своју универзалну људску суштину. И он добацује ту лоптицу Дежуловићу. Али, овај је не прихвата. Сад ту треба имати у виду да тај став неће прихватити ни неки хрватски националиста који сматра да је управо хрватство најважнија ствар и једини критеријум да ли је нешто добро или лоше. Али, Дежуловић није хрватски националиста. Он једноставно, ето, зна да се поништавањем властите партикуларности, која нам је дата „од које се не може побећи“, постиже само лажна, празна, универзалност. Управо, наша посебност која криви наш поглед на стварност

ствара задатак да се та закривљеност исправља, па онај ко одбацује ову закривљеност, одбацује и то исправљање, а тек са тим исправљањем се долази до става који може да сведочи о истини. Додуше, иако је о томе и мало боље промислио од Арсенијевића, Дежуловићу је и лакше да ово схвати зато што уствари никад није био изложен озбиљном притиску да сматра да је бити Хрват нешто лоше, што је потребно сузбити и уклонити, а Арсенијевић јесте. У горњем разговору се ова разлика сасвим јасно види. Дежуловић каже: било је важно то што сам ја Хрват, јер су у моје име малтретирани и убијани људи у Лори. Међутим, и ту се одмах показује кључна разлика у односу на исту фразу када је користи Друга Србија – Дежуловић каже „поричем право да се то ради у моје име“, што је исправан став. У оквиру Друге Србије, међутим, циљ није да се порекне да су злочини чињени у наше име, већ сасвим обрнуто да се то потврди: сви треба да кажу да је то рађено у наше име.

Но, вратимо се Жижеку и наслову „Чудовишност Христа“. Чудовишност овде унеколико заваљава и требало би је сврстати у оне описе, ставове и термине, који код Жижека служе да се обична представа скандализује и тако заинтересује за садржај. Жижек не мисли да је Христ чудовиште, него да је чудан, несвакидашњи. Тачније речено, најбољи опис ове чудовишности била би мешавина чудног и нормалног, доброг. Онда када добро постаје чудно или чудовишно, онда смо добили тај појам на који се циља. Када погледамо шта ради Христ, како се налази на свим местима на којима већина не жели да буде, како се поздравља са припадницима презрених племена [2](#), како хвали сиромаштво или спашава оне које прогоне и осуђују, што се све завршава голготом, видимо да се Христ понаша крајње необично и не-божански. Један грчки Бог или чак старозаветни Бог и јесте бог по томе што је изнад земаљских патњи, док Христ прихвата патњу. То све показује зашто је Христово понашање саблажњиво за правила његовог времена. Та необичност или чудовишност по среди је и касније када су хришћани бацани лавовима у Старом Риму. Ту они у очима Римљана као да заслужују да буду бачени лавовима, јер су сами изабрали да славе патњу уместо здравља, богатства и моћи који су били искључиви део слике о божанству на које се наравно требају угледати и људи. Христов силазак на земљу на којој пролази кроз све оно кроз шта пролазе одбачени, за Стари Рим је био знак да неко добровољно жели да буде део тог не-места, да уместо да се клони земље и патње хоће да је пригрли, што је нешто најчудније што је могуће. Када сам први пут читао јеванђеља, и мени је у очи упадала чињеница да је оно што Христ ту махом ради – не поштује суботу, не поштује званични клер, стално крши сва правила и то са образложењем да је суштина вере важна, а не спољашње придржавање правила, да је право чудо да је из свега тога испала нова организована религија, а не нека врста контра-религије или неки атеизам.

Други део књиге „Чудовишност Христа“ бави се тиме каква онтологија би морала пратити ову промену у самој религији коју доноси хришћанство. Наравно, све Жижекове закључке можемо и треба да узмемо са резервом. То што је овде хришћанство

посматрано као филозофија, не мора да значи да за некога оно не може бити извор утехе, идентитета или једноставно Божија реч.

Али, чак и ако се неки свети текст узме као Божија реч, тумачење те речи, које је неопходно, део је људског света. Па је због тога и део или предмет филозофије.

1.
<http://www.politika.rs/rubrike/Kulturni-dodatak/Rat-josh-traje-jer-nismo-proshli-katarzu.sr.html> [

^
_]
2. „Рече Му жена Самарјанка; како ти, Јеврејин будући, можеш искати од мене, жене Самарјанке, да пијеш? Јер се Јевреји не мешају са Самарјанима.“ – Јован, гл.4:9.

[
^
_]